

Prof. dr hab. Sławomir I. Bukowski, prof. zw.

Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny

im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu

Wydział Nauk Ekonomicznych i Prawnych

Katedra Biznesu i Finansów Międzynarodowych

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Bernadetty Dziury pt. „Kapitał intelektualny a konkurencyjność przedsiębiorstw województwa podkarpackiego” przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Bogusława Ślusarczyka, prof. UR (Radom 2016)

A. Ocena problemu badawczego, tezy badawczej, hipotez badawczych i metod badawczych

Recenzowana praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, podsumowania, bibliografii, streszczenia w języku angielskim, spisu tabel, spisu wykresów, spisu rysunków, aneksu (łącznie 323 strony).

Celem głównym pracy jest „ocena w jakim stopniu kapitał intelektualny wpływa na konkurencyjność przedsiębiorstw.

Teza sformułowana przez doktorantkę brzmi: „ Kapitał intelektualny tworzy istotną część wartości przedsiębiorstw województwa podkarpackiego, stanowiąc o ich konkurencyjności na rynkach: krajowym i międzynarodowym”. Doktorantka oparła tezę na sześciu hipotezach badawczych:

- „Pozycja konkurencyjna badanych przedsiębiorstw jest zdeterminowana przez zasoby kapitału ludzkiego,
- O trwałości pozycji konkurencyjnej w znacznej mierze decyduje kultura organizacyjna oraz sposób zarządzania i zaangażowanie pracowników,
- Inwestowanie w kapitał ludzki (szkolenia, kursy, studia), czyli podnoszenie poziomu kapitału intelektualnego wpływa na konkurencyjność przedsiębiorstw,
- Poziom kwalifikacji i kompetencji pracowników określa zdolność przedsiębiorstwa do sprawnego oraz efektywnego łączenia rozwiązań technologicznych i innowacyjnych, co niewątpliwie wpływa na zakres prowadzonych badań rozwojowych B+R,
- Zdolność konkurencyjna przedsiębiorstw jest zasadniczą determinantą mającą wpływ na poziom efektywności gospodarowania i osiągniętych wyników finansowych,
- Istnieje znikoma współzależność pomiędzy składnikami kapitału intelektualnego a wartością aktywów niematerialnych i prawnych zawartych w strukturze bilansu przedsiębiorstwa”.

Tak sformułowane- cel, tezę i hipotezy badawcze należy uznać za poprawne.

Szkoda, że we wstępie doktorantka nie napisała szerzej o metodach badawczych. Nie wspomniała nic, że zastosowała analizę krytyczną literatury przedmiotu oraz w jakim zakresie stosuje metody ilościowe. Na stronie 8, metody badawcze są potraktowane zbyt ogólnikowo. Co prawda, te spośród nich, które dotyczą badań empirycznych opisano szczegółowo, ale dopiero w rozdziale IV.

Z uwagi na cel pracy, tezę i hipotezy badawcze oraz metodę badań kwalifikuje recenzowana praca do dziedziny nauk ekonomicznych, do dyscypliny ekonomia.

B. Konstrukcja pracy i ocena merytoryczna oraz formalna treści pracy

W rozdziale I pt. „Kształtowanie konkurencyjności i przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw w współczesnej gospodarce rynkowej przedstawia się i analizuje od strony teoretycznej problemy związane z tendencjami rozwojowymi we współczesnej gospodarce, istotą konkurencyjności i jej determinantami, współzależnościami między konkurencyjnością, innowacyjnością i kapitałem intelektualnym.

Rozdział II pt. „Kapitał intelektualny jako zasadnicza determinanta rozwoju przedsiębiorstw” ma podobnie jak I charakter teoretyczny. Doktorantka wyjaśnia w nim pojęcia związane z analizą kapitału intelektualnego, analizuje od strony teoretycznej jego determinanty oraz wpływ na wartość przedsiębiorstwa.

Oba rozdziały zostały napisane w sposób w miarę przejrzysty i logiczny. Zostały oparte na analizie krytycznej literatury.

Rozdział III pt. „Metody pomiaru kapitału intelektualnego” jest wstępem do dalszej części empirycznej pracy. Doktorantka w sposób logiczny i przejrzysty, na podstawie analizy literatury zaprezentowała sposób mierzenia i miary kapitału intelektualnego oraz ich zalety i wady. Niepotrzebne jedynie są dywagacje na stronach 151- 153. Ten fragment nie konkretnego nie wnosi.

W rozdziale IV pt. „Metodyka badań i analiza materiału badawczego” Doktorantka zaprezentowała metodę badawczą przyjętą w badaniach empirycznych. Niepotrzebnie, co prawda powtórzyła treść wstępu (cel pracy itd. na stronie 173). Drugą część rozdziału stanowi analiza sytuacji ekonomicznej i innowacyjnej badanych przedsiębiorstw

województwa podkarpackiego, oparta na dostępnych danych statystycznych. Zabrakło tutaj analizy eksportu, a w szczególności jego konkurencyjności, przewag konkurencyjnych, udziału produktów high-tech w eksporcie badanych przedsiębiorstw. A przecież, w tezie pracy jest mowa o konkurencyjności przedsiębiorstw na rynkach zagranicznych. Treść ostatniej części tego rozdziału stanowi analizę wyników badań ankietowych przeprowadzonych na próbie 400 respondentów – przedstawicieli przedsiębiorstw województwa podkarpackiego. W analizie zastosowano bardzo proste metody statystyczne. Oczywiście, tak przeprowadzone badanie dało, jak każde badanie ankietowe, dotyczące przedsiębiorstw bardzo subiektywne wyniki. Trudno się dziwić, jeśli pyta się pracowników przedsiębiorstw np. o to, jak konkurencyjne jest ich przedsiębiorstwo, czy też jak oceniają poziom nowoczesności parku maszynowego? W większości przypadków badania ankietowe stosowane w ekonomii nie dają liczących się w miarę obiektywnych wyników. Podrozdział 4.2.1 jest interesujący i istotny, ale niestety nie został pogłębiony. Jednakże, należy zadać pytanie o dane statystyczne, jakie wykorzystywała Doktorantka do obliczenia wskaźników w tej części pracy? Pod tabelami 43-51 nie podano źródła danych. Z analizy ankiety (Aneks) nie wynika, aby takie dane zostały pozyskane. Które dane pochodzą z badań ankietowych, a które ze sprawozdań finansowych przedsiębiorstw i dostępnych statystyk?

Podrozdział 4.3 jest zatytułowany „Weryfikacja hipotez badawczych”. Doktorantka stwierdza, że pierwsza hipoteza dotyczyła wpływu trzech czynników na postrzeganie przez respondentów pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa wśród firm tej samej branży (s. 241). Nie ma to jednak żadnego związku z hipotezą 1, która brzmi „Pozycja konkurencyjna badanych przedsiębiorstw jest zdeterminowana przez zasoby kapitału ludzkiego”. Nie można udowodnić tej hipotezy, li tylko na podstawie opinii pracowników i menedżerów przedsiębiorstw wyrażonych w ankiecie. Toż to jest totalnie subiektywne. To samo dotyczy kolejnych hipotez badawczych oraz sposobu wnioskowania i tytułów tabel. Przykładem jest

choćby tytuł tabeli 58 – „zależność pomiędzy barierami w dzieleniu się wiedzą w przedsiębiorstwie a ocena pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa”. Innym przykładem jest fragment dotyczący hipotezy piątej. Doktorantka napisała, że hipotezę tę zweryfikowano poprzez powiązanie wypowiedzi respondentów na temat kondycji finansowej własnej firmy ... itd. To przypomina często stawianie diagnozy przez lekarza na podstawie opinii pacjenta o swoim zdrowiu, opartej na wikipedii. Pytanie 31 w ankiecie (s. 319) nie ma sensu, ponieważ sugeruje odpowiedź. Czy pana firma jest konkurencyjna (pytanie do menedżera)? Menedżer odpowie – ależ tak, bardzo.

Badania ankietowe mogą mieć tylko jakiś wspomagający udział w pracy badawczej w dyscyplinie ekonomia, czy finanse. Pewnie są one ważne w socjologii czy politologii, ale w ekonomii i finansach wymagana jest obiektywizacja wyników badań. Doktorantka włożyła niewątpliwie wiele pracy w przygotowanie i przeprowadzenie tego typu badań i to jest godne pochwały. Jednakże, nic nie zastąpi solidnej analizy danych statystycznych. Jeżeli opieramy się głównie na opiniach respondentów, to zarówno w temacie pracy, jak też w tezie i hipotezach należało dodać sformułowanie „na podstawie opinii respondentów uzyskanych w badaniach ankietowych”. Ale to byłaby już nie ekonomia, a raczej socjologia gospodarcza.

Należało określić wskaźniki konkurencyjności przedsiębiorstwa- zobiektywizowane, oparte na wynikach ekonomicznych przedsiębiorstw (jednym ze wskaźników jest choćby udział w rynku, aczkolwiek należałoby go uzupełnić jeszcze o inne np. finansowe). Można przecież budować indeksy konkurencyjności. Zbudowanie takiego indeksu byłoby istotnym wkładem Doktorantki w rozwój dyscypliny naukowej. Następnie, należało zebrać wybrane informacje w drodze badań ankietowych. Przekształcić je we wskaźniki i dopiero badać wpływ owych wskaźników na wskaźnik/ wskaźniki konkurencyjności, o których mowa wcześniej.

Z powyższych powodów, trudno uznać, że przyjęte hipotezy zostały w pełni zweryfikowane. Oczywiście, ja nie neguję zasadności pozyskania części informacji w drodze badań ankietowych. Część informacji jest istotna, np. tych uzyskanych na podstawie pytań z ankiety: 1-19, 23, 24, 27, 29, 30. Pozostałe pytania nie pozwalają na uzyskanie obiektywnych odpowiedzi. Brakuje zobiektywizowanej miary konkurencyjności przedsiębiorstw, o czym napisałem powyżej.

Ostatni rozdział pt. „Priorytetowe znaczenie kapitału intelektualnego w strategii konkurencyjności przedsiębiorstw” jest swego rodzaju podsumowaniem i niewiele nowego do „sprawy” wnosi. Właściwie mogłoby go nie być.

Język pracy nie jest najgorszy, ale niektóre fragmenty są zbyt zagmatwane, np. fragment poniżej tabeli 8 na s. 133. Innym przykładem jest fragment na s. 153, gdzie Doktorantka przytacza bezkrytycznie cytaty o efektywności i etyczności, a następnie pisze już o czymś innym. W wielu miejscach występują personifikacje- np. s. 133 – „Przedsiębiorstwa mają możliwość....” Język polski ma inną składnię niż angielski! Występują liczne powtórzenia treści. Ogólnie rzecz biorąc w wielu fragmentach pracy w rozdziale I, II i III jest za dużo niepotrzebnych fragmentów o charakterze „beletrystycznym” lub też typu „wszystko co wiem na dany temat”, zbędnych, z punktu widzenia celu, tezy i hipotez badawczych.

C. Wnioski

Praca ma wiele walorów, ale pomniejszają je niedociągnięcia w metodologii badawczej. Nie jest to jakiś wyjątek, bo tego typu niedociągnięcia metodologiczne występują w większości prac kwalifikowanych do dyscypliny ekonomia lub dyscypliny finanse, w przypadku, których autorzy oparli swoje dociekania naukowe na wynikach badań ankietowych. Jednakże, nie przekreślałbym zupełnie wysiłku Doktorantki i pomimo wielu

niedociągnięć metodologicznych - jej „próby badawczej” oraz tych lepszych wartościowszych stron pracy doktorskiej. Coś jednak nowego dzięki tej pracy dowiedzieliśmy się o roli kapitału intelektualnego i jego wpływie na konkurencyjność przedsiębiorstw, pomimo braku zobiektywizowanego miernika tej konkurencyjności i przyjęcia za taki, wskaźnika opartego na subiektywnych opiniach menedżerów i pracowników przedsiębiorstw. Zatem, mogę stwierdzić, że recenzowana rozprawa doktorska stanowi w stopniu dostatecznym oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, sformułowanego w postaci tezy i hipotez badawczych. Treść rozprawy i zastosowane procedury badawcze, wskazują na dostateczną wiedzę teoretyczną doktorantki i słabą, ale dostateczną wiedzę metodologiczną w zakresie ekonomii, a także dostateczną umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Uwagi krytyczne zawarte w recenzji są istotne w ocenie pracy i powinny stanowić podstawę doskonalenia warsztatu badawczego Doktorantki.

Wnioskuje, zatem o dopuszczenie rozprawy doktorskiej mgr Bernadetty Dziury do publicznej obrony w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia.

Radom, 18 lipca 2016 r.

